

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України „Про загальну середню освіту” // Інформаційний збірник Міністерства освіти України, №19, 2000.– С.6-28.
2. Закон України „Про освіту” // Голос України.– 1996.–№ 77.– С.7-11.
3. Корсак К.В. Світова вища освіта. Порівняння і визнання закордонних кваліфікацій і дипломів / За заг. Ред. Проф. Г.В.Щокіна: Монографія.– К.: МАУП–МКА, 1997.– 208с.
4. Кузнецов А.М. Проблемы компонентного анализа в лексике / Отв. Ред. Ф.М.Березин.– М., 1980.– 169с.
5. Манакин В.Н. Основы контрастивной лексикологии: близкородственные и родственные языки.– К.– Кировоград: Центрально-украинское издательство, 1994.– 262с.
6. Никитин М.В. Основы лингвистической теории значения.– М.: Высш. Школа, 1988.– 165с.
7. Пыриков Г. Коммуникативные аспекты перевода и терминология.– М., 1992.– 127с.
8. Скороходько Э.Ф. Вопросы теории английского словообразования и ее применения к машинному переводу.– К.: КГУ, 1964.–116с.
9. Bogucki L. Toward Understanding Translation // Folia Linguistica Anglica.– 1998.– Vol.1.– P. 233-253.
10. Humboldt W. From the Introduction of His Translation of Agamemnon // Theories of Translation: An Anthology of Essays from Dryden to Derrida / Ed. by R.Schulte, J.Biguenet.– Chicago, London: The University of Chicago Press, 1992.– P.55–59.
11. Monks P. 35% out of 30% (Non-Equivalence in Russian and English Educational concepts and Terminology).– Tarragona. 2001.– 13p.
12. World Guide to Higher Education. A Comparative Survey of Systems, Degrees and Qualifications.–UNESCO Publishing. 1996.– 571p.

**Король А. А.
(Чернівці)**

ІНТЕНЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ВИСЛОВЛЕННЯ-ЗВИНУВАЧЕННЯ

Стаття присвячена проблемі дослідження інтенційної спрямованості висловлення-звинувачення у сучасному німецькомовному художньому дискурсі. Здійснено аналіз висловлення-звинувачення у прагматичному аспекті як акту, сутність якого визначається поняттям інтенційної спрямованості. Встановлено, що висловлення-звинувачення є комплексним мовленнєвим актом, що складається з трьох компонентів: ствердження, негативного оцінювання та приписування відповідальності за дії адресата.

Статья посвящена проблеме исследования интенциональной направленности высказывания-обвинения в современном немецкоязычном художественном дискурсе. Высказывание-обвинение проанализировано в прагматическом аспекте как акт, сущность которого определяется понятием интенциональной направленности. Определено, что высказывание-обвинение есть комплексным речевым актом, который состоит из 3 компонентов: утверждения, отрицательной оценки и приписывания ответственности за действия адресата.

The article deals with the study of intentional trend of the accusation utterances in modern German fiction discourse. The accusation utterance is analyzed in the pragmatic aspect as the speech act, the main point of which is defined by the intentional concept. The accusation utterance is a complex speech act, that includes 3 components: affirmative, negative estimation and responsibility ascription for addressee's action.

Стаття присвячена актуальній проблемі, що перебуває в руслі сучасних лінгвістичних студій по вивченню функціонування мови та мовлення. Вибір теми дослідження пов'язаний зі стрімким поширенням міжмовних та міжкультурних контактів, у зв'язку з чим значущості набувають питання співвідношення мови, культури, національно-культурної специфіки мовленнєвої поведінки.

Метою статті є встановлення інтенційної спрямованості висловлення-звинувачення у сучасному німецькомовному художньому дискурсі.

Матеріалом дослідження послужили фрагменти німецькомовного художнього дискурсу, з яких способом суцільної вибірки було виокремлено 3066 висловлень-звинувачень.

Інтенційність вважається обумовлюючою особливістю висловлення як такого. Вслід за В. Куммером [12, с. 100] визначаємо інтенцію як особливе прагнення мовця до того, чого він хотів би досягнути своїм актом промовляння, впливаючи на адресата заради зміни поведінки останнього. Іntenція є згустком авторського задуму, наміру, мотиваційною стадією комунікативного процесу, яка визначає відбір і комбінацію мовних одиниць для її вираження.

Висловлення-звинувачення у прагматичному аспекті виступає лексикалізованим конститuentом мовленнєвої одиниці – акту, сутність якого визначається поняттям цілепокладання. Тобто, дане висловлення є мінімальною одиницею актуалізації наміру мовця звинуватити когось в чо-

мусь, дорікнути комусь за щось вербальними та невербальними засобами.

Серцевиною структури висловлення є іллокуція – втілена у дієслові ціль промовляння [3, с. 134]. Функція висловлення визначається цільовим компонентом семантики дієслова [5, с. 27]. Якщо іллокутивна сила висловлення передається експліцитно дієсловом (у нашому випадку „*beschuldigen*“ / „звинувачувати“), то воно водночас є іллокутивним і перформативним. Проте вживання висловлення-звинувачення з перформативно-дієслівним оформленням в досліджуваних контекстах художнього дискурсу відзначається надзвичайно низькою частотністю і превалює в ритуальних, інституційно прив'язаних комунікативних ситуаціях офіційного спілкування. Тоді іллокутивна сила висловлення-звинувачення репрезентується вивідною з усієї мовленнєвої одиниці іллокуцією, розпізнання якої обумовлене правильним сприйняттям конвенцій спілкування. Під конвенціями розуміють умовно прийняті та узуально закріплені у кожному конкретному соціумі правила та форми мовлення, подані у вигляді схем, стереотипів, пресупозиційних алгоритмів, які стають релевантними у певній ситуації та супроводжують намір автора, втілений в іллокутивну силу висловленого [2, с. 90].

Висловлення-звинувачення передбачає вираження негативного ставлення суб'єкта оцінки як носія певних ціннісних уявлень до об'єкта оцінки, з яким пов'язана альтернативна ціннісна позиція і якому надаються оцінно-характеризуючі етичні ознаки. Комунікативне завдання висловлень-звинувачень полягає передусім у фіксації відхилення від моральної норми й вказівки на дефектність у ціннісній програмі адресата.

Таким чином, приєднуємося до думки ряду лінгвістів, які відносять висловлення-звинувачення до категорії оцінних висловлень, що містить елементи негативного оцінювання [6], [9], [14]. Як стверджує Г. Грубер, висловлення-звинувачення складається зі стверджувальної та оцінювальної частин, які не завжди реалізуються одночасно у певній комунікативній ситуації. Прямі висловлення-звинувачення містять стверджувальну та оцінювальну частини, у „не-прямих” може випускатись оцінювальна частина в тому випадку, коли адресант висловлення-звинувачення упевнений, що реципієнт знайомий з нормами та правилами, які він порушує, та очікує на відповідні санкції [10, с. 197].

Ф. Гундснуршер вважає висловлення-звинувачення комплексним мовленнєвим актом, що складається не з двох (як у Г. Грубера), а з трьох компонентів: ствердження, негативного оцінювання та приписування відповідальності за дії адресата [11, с. 365]. Розглянемо наступну комунікативну ситуацію приватного характеру:

„*Heinrich und Catharina sitzen sich am Frühstückstisch gegenüber. Der Mann hat soeben ein gekochtes Ei aufgeschlagen.*

„*Mein Ei ist roh. Das ist wirklich schlimm.*”

“*Das Ei war dreieinhalb Minuten im kochenden Wasser. Ich selbst habe es gekocht. Aber gib schon her. Ich koch dir ein frisches.*”

“*Nein, das ist zu spät jetzt. Aber es ist leider wahr, dass du keine Ahnung hast, wie man Eier kocht.*”

“*Die Köchin kocht vorzügliche Eier. Sie soll sie morgen kochen*” (Mickel, S. 97)

Перше висловлення адресанта „*Mein Ei ist roh / моє яйце сире*” має форму ствердження, містить негативну оцінку адресата (не вмів правильно варити яйця), приписує відповідальність останньому за якість приготовленого сніданку. Ствердження у випадку звинувачення є вторинною іллокуцією, яка “накладається” на первинну – негативне оцінювання + приписування відповідальності. Реакція реципієнта на дане висловлення → виправдання (*Das Ei war dreieinhalb Minuten im kochenden Wasser*) – вказує на те, що воно є не просто констатацією факту (*Mein Ei ist roh*), а сприймається іншим учасником інтеракції саме як непряме експліцитне висловлення-звинувачення. Проте виправдання не задовільняє продуцента висловлення-звинувачення, який очікував визнання провини та вибачення адресата. Тому мовець продукує нове, повторне висловлення-звинувачення у прямій експліцитній формі (*Aber es ist leider wahr, dass du keine Ahnung hast, wie man Eier kocht / Але, на жаль, це правда, що ти не маєш жодного уявлення про те, як варять яйця*), але знову ж не отримує очікуваного результату. Ситуація набуває ознак назріваючого конфлікту. Для того, щоб запобігти цьому, адресат висловлення-звинувачення вдається до тактики перенесення відповідальності на іншу особу за певні дії в майбутньому (*Abschieben der Verantwortlichkeit* [13, с. 367]) – “*Die Köchin Kocht vorzügliche Eier. Sie soll sie morgen kochen / кухарка готує чудові яйця. Завтра вона їх приготує*”.

У процесі дослідження природи виникнення висловлення-звинувачення чітко прослідковуються специфічні ознаки менталітету німецького народу. „Менталітет” (від лат. Mens, mentis – розум, спосіб мислення) охоплює систему цінностей, стереотипні уявлення, норми та зразки поведінки, звичаї та традиції народу [4, с. 16]. У визначенні менталітету, що дає універсальний словник

німецької мови Duden Universalwörterbuch, згадується не лише мислення, а й почуття людини (*Geistes- und Gemütsart; besondere Art des Denkens und Fühlens*) [8, с. 1008].

Німці відомі своїм прагненням до порядку, який пронизує всі сфери їхнього життя та діяльності, а також вважаються надзвичайно законслухняними громадянами. Тому, коли хтось не дотримується прийнятих в суспільстві правил, норм поведінки виникає підґрунтя для незадоволення та обурення з боку більш законслухняних німців навіть, якщо мова йде про прості та очевидні речі повсякденного життя. Таке невдоволення втілюється в діалогах, що містять висловлення-звинувачення і мають за мету вказати на неправильність певних вчинків адресата / моральних якостей, несхвалення його поведінки в суспільстві. Адже поведінка охоплює всі вчинки людини, оскільки вони можуть бути об'єктом моральної оцінки. У поведінці обов'язково відображається ментальність народу [4], [7].

Об'єкт висловлення-звинувачення постає як суб'єкт морального вибору, що первісно обумовлено категоріальною опозицією „добро – зло”, на основі якої актуалізуються етичні поняття як критерії оцінки поведінки адресата. Мораль людини характеризується через різноманітні види стосунків, категорій, властивостей, принципів та якостей. Моральні якості посідають особливе місце серед них. Саме вони викликають значний інтерес, бо характеризують особливості поведінки, свідомості, діяльності людей, носіїв якості, і стають предметом оцінки з боку суспільства та його окремих представників. Негативна моральна якість – це поняття моральної свідомості, яке в узагальненій формі характеризує певні негативні сторони поведінки людини та окремих вчинків і виражає ставлення до них [1]. Отже, до цього поняття обов'язково входить оцінка, що включає вираження певного ставлення до вияву якості. Як той, хто звинувачує, засуджує, так і звинувачуваний є носіями альтернативних ціннісних підходів і проявляють себе у відповідних контекстах носіями свідомості певних типів. Характер мовленнєвої поведінки суб'єкта висловлення-звинувачення зумовлений стереотипами колективної свідомості, інтегрованими в широкий культурний контекст. У процесі історичного розвитку у німців формувалась ментальність, яка виходить за межі індивідуалізму. В сучасному суспільстві це виражається в тому, що німці дбають не лише про свої інтереси.

Загальною закономірністю функціонування ситуацій звинувачення є настанова суб'єкта мовлення на увиразнення висловлюваної ціннісної кваліфікації спільним для учасників комунікації соціокультурним контекстом, як чинник „чужого” слова. Інтерпретація імпліцитних суб'єктивних намірів, які приховуються за буквального значенням вжитих мовних засобів, показує, що уявлення про непохитність морального кодексу, неминучість покарання, відповідальність особи за здійснений нею вчинок є стереотипами свідомості, які, в свою чергу, становлять прагматичні презумпції відповідних висловлень.

Норма, на яку в ситуаціях звинувачення орієнтується суб'єкт негативної оцінки, постає як у певних концептуалізаціях, що становлять фонд етичних уявлень членів соціуму й носіїв мови, так і в тих уявленнях, які відповідають індивідуальним ціннісним системам. Тут виділяються елементи загальних концептуалізацій, які представлені низкою базових моральних категорій та ключових понять етики: добро і зло, честь і гідність, обов'язок і справедливість тощо [1]. Актуалізовані у відповідних мовленнєвих актах, вони виступають критеріями негативної оцінки. Спостерігається залежність між актуалізацією цих понять, що входять до спільної моральної компетенції носіїв мови, і стереотипами буденної свідомості. Зокрема, такі поняття, як відповідальність, провина, покарання, каяття тощо надають досліджуванім висловленням характеру обвинувачувального вироку.

Метафоричні засоби, що використовуються в організації як нормативної парадигми, так і шкали оцінок, фіксують універсальні образи етичного досвіду мовного колективу. У висловленнях-звинуваченнях ці образні уявлення об'єднуються семантичною домінантою „вихід за межі норми”. Специфіка віднесеної до сфери оцінної шкали полягає, з одного боку, в її асиметрії, бо етична норма пов'язана з поняттям добра й співпадає зі сферою позитивної оцінки, будь-яке ж відхилення від норми переноситься у сферу „негативного”. З іншого боку, особливість шкали пов'язана з її неградуїтованим характером, що зумовлено категоричною природою етичних приписувань і відбивається на характері оцінки, вираженої в термінах наявності / відсутності моральності [1].

Таким чином, здійснити висловлення-звинувачення значить не лише оформити його локально за правилами граматики німецької мови, але й вкласти в нього мету – звинуватити адресата у здійсненні вчинків, що кваліфікуються мовцем як аморальні чи нелегітимні, дорікнути йому за погані звички, риси характеру тощо – та виразити її дохідливо мовним та позамовним інструментарієм заради отримання прогнозованих очікувань у результаті впливу на свідомість адресата – змінити його поведінку, викликати почуття провини.

Проведений у статті аналіз висловлення-звинувачення з точки зору його інтенційної спрямованості у художньому дискурсі не вичерпує досліджуваної проблематики. Він відкриває перспективи подальших досліджень, які можуть бути пов'язані з виявленням контрастивних особливостей категоризації звинувачень у німецькій та українській мовних картинах світу тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гусліста Л.О. Негативна етична оцінка в контекстах осуду (на матеріалі сучасної публіцистики): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02/ Харків. нац. ун-т. – Харків, 2002. – 15 с.
2. Остин Дж. Слово как действие // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 17. – М.: Прогресс, 1986. – С. 7 – 92.
3. Стросон П.Ф. Намерение и конвенция в речевых актах // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1986. – Вып. 17: Теория речевых актов. – С. 130 – 151.
4. Флакман А.А. Немецкий язык как отражение ментальности его носителей: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Новгородск. гос. ун-т. – Нижний Новгород, 2005. – 175 с.
5. Ajdukiewicz K. Pragmatic Logic // Polish Scientific Publishers. – Dordrecht, USA, 1974. – Vol. 62. – P. 1– 45.
6. Apeltauer E. Elemente und Verlaufsformen von Steritgesprächen: eine Analyse von Texten und Tonbandprotokollen unter sprachhandlungstheoretischen Gesichtspunkten. – Münster (Westf.), Univ., Diss. – 1978. – 353 S.
7. Behagel-Thomsen H., Lundquist-Mog A., Mog P. Typisch deutsch? Arbeitsbuch zu Aspekten deutscher Mentalität. – Radolfzell: Verlag für Gesprächsforschung, 1993. – 144 S.
8. Duden deutsches Universalwörterbuch / hrsg. u. bearb. vom wiss. Rat u. d. Mitarb. d. Dudenred. unter Leitung von Günther Drosdowski. – 2., völlig neu bearb. u. stark erw. Aufl. Mannheim; Wien; Zürich: Dudenverl., 1989. – S. 1816.
9. Frankenberg H. Familienkonflikte und ihre sprachliche Bewältigung: e. Beitr. zur pragmalinguist. Therapie-forschung. – Frankfurt / Main: Haag und Herchen, 1979. – 275 S.
10. Gruber H. Streitgespräche: zur Pragmatik einer Diskursform. – Opladen: Westdt. Verl., 1996. – 354 S.
11. Hundsnurscher F. Streitspezifische Sprechakte // Intention – Bedeutung – Kommunikation. Kognitive und handlungstheoretische Grundlagen der Sprechakttheorie. – Opladen: Westdeutscher Verlag GmbH, 1997. – S. 364 – 375.
12. Kummer W. Grundlagen der Texttheorie: Zur handlungstheoretischen Begründung einer materialistischen Sprachwissenschaft. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, 1975. – 278 S.
13. Preyer G., Ulkan M., Ulfing A. Intention – Bedeutung – Kommunikation. Kognitive und handlungstheoretische Grundlagen der Sprechakttheorie. – Opladen: Westdeutscher Verlag GmbH, 1997. – 408 S.
14. Rehbein J. Entschuldigungen und Rechtfertigungen // Wunderlich D. (Hrsg.). Linguistische Pragmatik. – Frankfurt/M.: Suhrkamp, 1972. – S. 288 – 317.

Косенко А. В.
(Чернівці)

НОМИНАТИВНІ ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ BEAUTY В АВТОРСЬКОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглядаються поняття концепту BEAUTY та номинативних засобів його вербалізації. На основі проведеного дослідження виокремлюються ядерні та периферійні елементи в структурі номинативних засобів вербалізації концепту BEAUTY шляхом аналізу авторського дискурсу, окреслюються перспективи та напрямки його подальшого дослідження.

В статье рассматриваются понятия концепта BEAUTY и номинативных средств его вербализации. На основе проведенного исследования выделяются ядерные и периферийные элементы в структуре номинативных средств вербализации концепта BEAUTY путем анализа авторского дискурса, очерчиваются перспективы и направления его последующего исследования.

The article considers the notions of concept BEAUTY and nominative means of its verbalization. On the basis of the research performed the core and periphery elements in the structure of nominative means of verbalization of the concept BEAUTY are singled out by means of the analysis of authors' discourse. Perspectives and directions for further research of the concept BEAUTY have been outlined.

Актуальність статті зумовлена тим фактом, що дослідження концептів стало предметом багатьох мовознавчих студій (Н.Д. Артюнова, М.М. Болдирев, О.С. Кубрякова, М.М. Полюжин, З.Д. Попова, А.М. Приходько, О.О. Селіванова, Й.А. Стернін, Г.Г. Слишкін, Н.В. Таценко та інші). Серед численних існуючих в когнітивній лінгвістиці визначень концепту як комплексного та складноструктурованого утворення, ми поділяємо думку Н.Д. Артюнової (1999), котра трактує концепт як поняття повсякденної філософії, що є результатом взаємодії таких чинників як національна традиція, фольклор, релігія ідеології, життєвий досвід, відчуття та система цінностей [1;